

(1) Սակաւ իկ 'ի վայր, անադօտ լուսով փայլելոց Էն  
Է ով քնկերատեաց Էս լուսմէ՞ ծագեալ նախանձն :



նշանակութեան արժանի կը համարուի, և կը բերէ թէ բառական ազդեցութիւն ըրաւ Վարդանի մէջ. քանզի անոնցմէ յայտնի կը տեսնուի թէ յիշեալ մեծանունը զօրապետը ամենեւին թող չէ տուած իւր սղոյիսին քաղաքականութիւնը՝ որ է Համբարձումեան, կամ մեծանիւն. նմանապէս Խաչատուրի ազատասէր և զօրօն կուտակցութիւնը անդադար կաշխատի ի զօրծաղրութիւն յիշեալ Հայրենասիրական քաղաքականութեան:

Բայց ի Յոնիական կղզիներէն՝ զորս Անգղիան Հունաստանին պիտի թողու մարդասիրարար, խօսք կը լայն նաւ. ճիւղաւթար ամուր քաղաքը վերադարձնել Սպարտայուց, որոց ձեռքէն անգղիացիները առած են տասնեակութեանը գործուն մէջ:

Պիտիւնիկէսի վաճառականուց ժողովը սովորութիւն ունի ամեն տարի հանգիստը հացկերոյթ մի ընելու: Այս տարի ևս ամսոյ 3-15ին այս հացկերոյթը տեղի ունեցաւ. որուն ներկայ էր միտք Պրայթ ազգային երեւելի երեսփոխանը, որ պատուական ատենախօսութեամբ մի բոլոր կոշնականաց ուշադրութիւնը դրաւ: Յիշեալ ատենաբանը զրուցեց, թէ Ամբիկայի պատերազմի խնդրոյն մէջ, Անգղիան պէտք է որ աշխատի անկարելի ընել առեւտրական սղաշարունները, և յարեց թէ խոհեմ քաղաքականութեան զօրք մըն է Յոնիական կղզեաց Հունաստանի արուելը: ճիւղաւթարը Անգղիացուց ձեռքը մնալով՝ ամենեւին օգուտ մի չկայ ըստ, բայց միայն անգղիական վաճառաց ունաց Սպարտայի մէջ նենդութեամբ մտնելը: ճիւղաւթարը մոլի պատերազմի և ամօթալի հաշտութեան մի յիշատակարանն է և հարեւր տարիէ հետէ այս երկրին մեր ձեռքը ըլլալը կը զորոգէ, ըստ, Սպարտայիները մեզի դէմ:

Միտք Պրայթ վերջացուց իւր խօսքը՝ զրուցելով թէ ինքը բարձրաստիճան պաշտօնատարներէ իմացեր է, թէ այս զրգուրութեան պատճառաւ է որ սեւամորթ գերիներուն վաճառականութիւնը ջնջելու համար եղած բախտաստութիւնները չյաջողեցան, և թէ այս բախտաստութիւնները յաջողութեամբ պիտի պտտուէին եթէ Անգղիան Սպարտայուց վերադարձնելու ըլլար զճիւղաւթարը:

Պաշտօնական կերպիւ կը ծանուցանեն թէ Անգղիայ կառավարութիւնը խորհրդաբար իմացուցեր է Պապին թէ, յօդուտ հոռմեական եկեղեցւոյն և Խաչատուր հաշտութիւնը դիւրացնելու համար, պատրաստ է Մալթա կղզւոյն մէջ ապաստանարան մի շնորհելու: Սրբազնութեանը և իւր արքունիացը: Եւ եթէ երթալու ըլլան, Անգղիան Մալթայի կառավարչին պալատը անոնց հրամանաց ներքե պիտի դնէր ամենայն սիրով:

Այս ի լոյս ընծայեցին. որոյ և վառն ցաւիմք ի սրտէ, և վառն երկարութեան գրոյն տապելոյ, չկարելիք ի սմա զաղափարել զօրինակն:

Ապագայ լոսնիս վիպէ ժողովն մերացնելոյ տեղեւոյ, յամի 1888 Վերականգնիչ Զգաւորութիւնը ի ներքին սրահի շինուածոյն Ապագայի ժողովը Կեդրեւոյ միւրաւ. ուր խորհրդակէր ընդդէմ սրբազան Առաջնորդին դրեւ և բողբոլէ յիշեալին և տալ յետոյ Կոչել զնախ Զուգույու. և լինել իսկ, եթէ Ապագայիցն ի ժողովի անդ ձեռն ի սրտի չլնողիցեր զանկալաբարութիւն ի ժողովը և չեւաշխատելը զանձն և զպատիւ իւր ի գրեւ Առաջնորդին և բարեկամաց ունաց ի Զուգույ, առ ի ամբիւ գիտատութիւն վանականաց, ահա անցք ժողովոյ յիշատակարանի կեդրեւոյն և տարադրեալ ի Մ. Հոնիականի, ցրտաւ ի բողբոլմ տեղիս. մին օրինակ տարի սրբազան Առաջնորդին և արքանեկոյն նորին, (յորոյ մին ճանաչիլ զի մաղրոյ հեղինակն) և մին օրինակ յատենի սրբազան տարի Վարդանիկոսին: Արդ թո՛ղ իրաւասցին լողը թէ ո՛վ յուրիչ և ո՛վ խաղաղարար, և թէ զօրծովն Ապագայիցն՝ բարեկամութեան թէ թշտամանոց ատիթ առ Առաջնորդն երկի. թո՛ղ զայն՝ որ Ապագայիցն ըստ Կրօնաստորութեանն մինչ լնուլ զնորոտումն կամեցեալ, և ծանուցեալ նախ Առաջնորդին կողմնակի և աղաւ առ վիշտաւան անձնաւ ուղղակի, ոչ այլինչ խնդրեալ քան կարգ, կանոն և չարաւորութիւն յամենայն աստիճանաւորս, ընկալնու զերկիւնն վրէժխնդրութիւն ի հաստեցումն, որպէս և օրինակ զրուածոյն կայ առ սրբազան կառավար Հայրապետն մեր, և թերեւ յապա հրատարակեալ զինի ի տեսութիւն հասարակաց:

Ի բանն, «ներքին նպատակ նորա և կիրք էր լինել է

Պապը և իւր արքունիքը պիտի բնակէին ի Մալթա մինչև որ կարելի ըլլայ անոնց՝ վերադառնալ ի Հոռմ կատարեալ ապահովութեամբ և հարկաւոր եղած երաշխաւորութեամբ ի կողմանէ խաւարական կառավարութեան:

Այս վեհանքն առաջարկութիւնը՝ որուն խաղաղասիրական նպատակը յայտնի կը տեսնուի, չէ ընդունուի Պիոս Իննեորդէն և պատասխանէր է, թէ ինքը չի կրնար քան զխաղաղութիւն յեծին Բերտաւնիոյ աւելի ձեռնահաս կը համարի հոռմեական եկեղեցւոյն օղակը վրայօք դատողութիւն ընելու, և թէ Առաքելոց գերեզմանացը քով վատահոլութեամբ պիտի սպասէ Վերին Նախախնամութեան վճռոյը:

Սպարտայի պաշտօնէից ժողովը իւր հրաժեշտը տուած ըլլալով, վեհափառ Թաղուհին Օտոնէլ մարալախին յանձնեց նոր ժողովոյն կազմութիւնը, որ հետեւեալ կերպիւ հաստատեցաւ: Օտոնէլ մարալախը՝ պատերազմի պաշտօնեայ եղաւ հանդերձ նախադասութեամբ ժողովոյն. Սերանո մարալախը արտաքին զօրք պաշտօնեայ և մօսիւ ար Մալթա—Արմիոն ներքին զօրք պաշտօնեայ կարգեցաւ. եկամտից ատեւութիւնը մօսիւ Մալթա—Վերինի և ծովային զօրութեանց ատեւութիւնը մօսիւ Մալթային յանձնուեցաւ, և այլն:

Նոր պաշտօնէից ժողովը ազգային խորհրդաբար նին մէջ յայտնեց թէ պիտի շարունակէ աղափարէր Միութեան քաղաքականութեան շաւիղը, հաստատուն պիտի պահէ օտար տէրութեանց հետ եղած բարեկամական յարաբերութիւնները և բոլորովին չեղող ընթացք մի պիտի ունենայ այն ամեն խնդրոյ մէջ՝ որ Սպարտայի պատուոյն չեն գալիք:

Անգղիայ լրագրութիւնները տարբեր մտք մեկնութիւններ կուտան Վարդանի կայսեր պահաւստութեանը: Մարիէ—Բալի օրադիրը՝ որ ըստ Բէլմըրթընին բերանը կը համարուի, մեծապէս կը զօգէ և ինդակից կը լայն Վարդիոյ վեհապետին՝ իւր խոհական և յաջող քաղաքականութեանը համար զոր ի գործ դրաւ այս վերջին հինգ ամաց մէջ, և որով յազար տէրութեանց հետ ունեցած իւր բարեկամական յարաբերութիւնները ևս առաւել հաստատուեցան, ներքին բարեկարգութիւնը և Վարդիոյ ժողովրդեան կացութիւնը ամեն կերպիւ ի լաւ անդր յառաջացան. քանզի Նորին Վեհափառութեան շնորհիւ՝ ուսմանադրական կառավարութիւնը յաջողեց ինքնիշխան կառավարութեան, ազգային օրէնսդիր ժողովոյն ազատութիւնները ընդարձակուեցան, նմանապէս լրագրութեանց հարկաւոր եղած ամեն ազատութիւնները շնորհուեցան:

Ամենից Մարիէ—Բալի այս կերպիւ կը խօսի,

զակի որ ըստ համբաւ մասին ի մէջ ամենայն քաջանաւթի՝ որք կային յամենայն վիճակ Հնդկաստանի և Պարսկաստանի, այսինքն լինել զերազատ, գերելիսան և մի միայն անգղապետ ըստ պատուոյ ևս յայն:

Պատասխանի շարկաւորումնայն տարածելու տեղ, զի եթէ այդ իցեր բազմաւոր սրտի Ապագայիցն, որպէս ըստ վիպելոյ Առաջնորդի և ճանաչելոյ համբէն իւր մոկանաց Հնդկաստանի և Պարսկաստանի, նա միայն էր և կը պիտի յառաջարկէ և վիշտէն բողբոլմ, թէ տէր Մարտիրոսն մինչ որպէս մին հասարակ քաջանայ նորոգ ձեռնարկեալ վիճակաւորեցաւ ի Վալիկիս, նոյն վաւ յառաջացեալ ի շնորհ մարդկային, նոյնա՝ և որոյ քաղաք ակնարկութեամբ պատուեալ ի հասարակութիւն յետ ի Զուգույ շողաւ և որոյ բարեհամբաւ կեանք ի Զուգույ պարծանք էր ինքեան, մանաւանդ յորժամ նա կեղծաւորութեամբ օրդիւրեալ էր զինքն Ապագայիցն և նորա սնկաւ հաստով հաւատացեալ նախ որպէս որդի. մինչ զտուն և զկարասիս տան իւրոյ ևս նմա տանել հողը հաւատար. զոր ինչ ցայտօր՝ զինի ամաց բազմաց, անաւորոց զհալին ունի թէ և նա տուեալ նմա զաւարտման զի:

Ապագայ լոսնիս վիպէ զրուութիւնն սրբազան Առաջնորդի առ Ապագայիցն ի ժամանակի կոչմանն և ընտրութեան սրբազնատար Մատթէոսի պատիւ կաթողիկոսութեան, թէ «ըստպիսի օրն է ի ձեռնարկել կաթողիկոսի, ամենայն վիճակաց Առաջնորդաց ներկայեալ նա ի հանդէս, կամ մին ի նախադաս քաջանայից և լնակ վոտարին թեմակալ Առաջնորդի, արդ կամ ևս պարտիմ կըսեմ կամ զու՝ որ նախապատիւ պատիւ ի համբէն քաջանայ Զուգույու և Հնդկաստանի. մանաւ

Դայն՝ օրադիրը այնքան զովութեան արժանի բան մի չտեսներ Վարդանի կայսեր զօրք մէջ. որուն արտաքին քաղաքականութեան խոհմտութիւնը և յաջողակութիւնը թեպէտեւ կը ճանաչէ և կը նդունի, սակայն այս քաղաքականութիւնը շատ վտանգներու մէջ ձգեց, կըսէ, Եւրոպիոյ խաղաղութիւնը և իւր ամեն զօրքերը ուրիշ նպատակ չունեցան բայց միայն Վարդիոյ փառքը և պարծանքը աւելցնելու:

Տե՛ղ Նորին օրադիրը քիչ մը խտիւ գատաքննելէ ետեւ Վարդանի կայսեր պահաւստութիւնը՝ այսպէս կըսէ. «Ներքին հօր և սպառազինեալ անձ մի կը խօսի և Եւրոպիոյ վաճառականաց բոլոր ակմբանոցները (պուրս) մեծ ուշադրութեամբ կը դիտեն թէ ինչ խօսք պիտի ելլէ անոր բերանէն, յայնժամ պէտք է զօհ ըլլալ եթէ երկիւղ պատճառելու բան մի չգրուցեր»:

Վեհաքանդերայէն կը զրբեն:

Յաւալն մեծ դէպք մի, որ շատոնցմէ ի վեր յայտնի կը տեսնուէր, վերջապէս տեղի ունեցաւ Հունաստանի շին. այսինքն Եւրոպայի փոխաբայ Սպարտա փաշան, որ երկար ժամանակէ հետէ տնտեսելի տնտիւ մի վարակեալ էր, վախճանեցաւ ի հասակի 42 ամաց Վեհաքանդերայ մէջ, ուր չորս օր կար որ օգտափութեան համար եկած էր:

Նորին Բարձրութեան յուղարկաւորութիւնը թէպէտեւ առանց մեծ փառաստութեան կատարուեցաւ, սակայն խոռն բազմութիւնը, որ ուզեկից եղաւ այս սղակի հանգիսին, բաւականապէս կը յայտնէր թէ ամենքը կը ցաւէին ի սրտէ այս մեծ կորստեան վերայ: Հանդուցեալը՝ թաղուեցաւ միևնոյն դամբարանին մէջ ուր ամփոփեալ կան իւր մարմը, իւր քըրքը և իւր գերեզմանային միւս անդամոց ոսկերքը:

Սպարտա փաշան բարեկիրթ և զաւղիկաբէտ իշխան մըն էր, և իւր վեհանքնութեամբ և առատագութեամբ քաղաքացիները հայր աղբաւաց և միութարիչ էր վշտացելոց: Իւր առատաձեւութիւնը կը տարածուէր բոլոր ժողովրդեան վերայ և մանաւանդ Եւրոպացոց վերայ. որոնք ամենքն ալ քիչ կամ շատ օգտեցան անոր բարեբարութիւններէն:

Հանդուցելոյն կառավարութեան ժամանակը, որ ուր ժամանակ միայն տեւեց, վաճառականութիւնը արտաքին կարգի յաջողութեամբ ծաղկեցաւ, Եւրոպայի ամեն քաղաքները երկաթուղիներով, ջրանցքներով և հեռագրական գիծերով իրարու հետ միաւորուեցան, երկրագործութիւնը և արուեստները ամեն տեղ քաջաւերուեցան և ինչպէս ձեռքով վիճակը մեծապէս բարեւոքեցաւ:

Սպարտա փաշային նոյն իսկ մահուան օրը՝ իւր եղբորորդին Իսմայիլ փաշան, որ Իպրահիմ փաշային

ամաց և յրժտութիւն հանգուցելոյն սրբազան Վերակալ Վարդանիկոսին՝ անդադնի և զու էր ընտրեցեալ (զեւ պուտաղ) ի զիմաց Ստրէնիան արքայականութիւն ի վիճակի Զուգույու կայն: Արտախնարարութեամբ պատառ խոսեալ Ապագայիցն և զանձն անբաւական ի հրաւերն տուալ հրաժարի սիրով:

Արդ եթէ յառաջ բերեալ իրաւունք անբաւական թէ չէր նա ցանկացող պատուոյ և մեծարանոց և անգուղաւ կան կեցից, յաւելուի ևս տառ յօդուած մի ի զրուիւնէն սրբազան Առաջնորդի առ Ապագայիցն տալն վախճան, յորժամ նա արեւմտեալ էր Առաջնորդին փոխանցել զաւագորդեցութեան պատիւն առ հանգուցեալ տէր Յովհաննէս Պապտանեան. որով թո՛ղ ընթերցողք քննեցեն, զի եթէ Ապագայիցն փառասիր որ իցեր և կամ կամեցող անգղապետ կեցից, զրեւոյ էր առ Առաջնորդն զոր գրեաց: Ահա օրինակ զայն:

«Արդ իսկ ամառը վիճակին և թանձրամեծ ստուերը ոչ կարեն ծածկել զլուսավորող ճառագայթին արեւակաւն, ըստ այնմ և չարամտութեան չարասիրաց ոչ կարեն ընդ վարագորտաւ արեւանկ զարեւոտութիւնն բարեւոքեաց: Ըստ այնմ, բարեկարգ կառավարութիւնն ձեր ակնեւ ևս ամենայն նրբազնիւն նկատողաց և ոնկաւ չէլի են ի հոգեւելի զիտողաց, որք չիցեն կուրացեալ ստուերաւ նախանձու և ստեղծութեան. արդ այնորիկ են սրբ զմեզ ի ձեզ առաւել վատուց անքնն, և ըստ այնմ պիտի յուրոյ մերոյ քով զխեղ թէ զօրութեանն Սպարտայ մեզի էր աշխատաւոր բանաւ որ երկրի, պաշտօնայ էր պաշտօնակատար ըստ արժանոյն սրբութեանց տանն Աստուծոյ, և քաջանոց էր ճանաչող զպատիւ քաջանայութեանն ձերոյ. որք զեւելք՝ զիրաւունս Տեառն



երկրորդ որդին է, Եղիշտոսի ընդհանուր կառավարութեանը յաջորդեց Գառնիկի մէջ, ըստ զաւանդութեանը : Եւ այս անգամ փառաւոր հանդիս ստորագրութեանը եղան ըստ սովորութեան : ու Լազարոսի ընդհանուր բոլոր զինուորական և քաղաքական գործակալները, նմանապէս ամեն հիւպատոսները, որոնք Գառնիկի երթալով իրենց յարգանքը մատուցին նոր փոխարքային :

Յարձրատար խառնուրդ փառան 40 տարեկան է և իւր ուսմանը ու կրթութեանը փարիզի մէջ ընդունած է : Բաշ քաղաքագէտ, բարեկամ յառաջադիմութեան և բարեկարգութեան, խառնուրդ փառան բարձրութեան և յաջողութեան նոր աստարտեղներ պիտի բանայ Եղիշտոսի մէջ : և այս հաստատուն ակնկալութեամբ ամենքը երկար ու երջանիկ կեանք կը բարեմարդնէր բարձրագոյն նոր փոխարքային :

## ԱՐԳԱՅԻՆ

Մեր անկողնադաշտի խնդիր անհրաժեշտ պարտք կը դնէ մեր վրայ հրատարակելու գէտական նամակը, որ յաղարկուած է մեզ ի Կալիպոլիս :

Յարգող խմբագիր Արշակունյ Բարաբէտ :

Կալիպոլիս, 1 Նոյեմբեր 1862 :

Ճամանակով ի ձեռք մեր ին 682 պատուական լրագրից, դառնեմք ի նման երկարածից համապատասխանի մի, որմէ ի բաժանորդաց ձեռքը ստորագրութեամբ, որ անհուն ի վեր երեւեալ վիճարանէ ընդ կողմնական սրբազան Առաջնորդին ճշուղայու պէտքէն անհատաւոր փաստիւք :

Ի՞նչ զինչ է դատարանութիւն համապատասխանւոյն այնմի, որ անհամբարբար մի զինի միւսոյ տայ զանարգարանալի բանս իւր հրատարակել ի լրագրութեան ձեռք, քաջ յայտնի է աշխարհի : ուստի զանց արարեալ մեր զյաւելորդարանութիւն խնդրոյն՝ հարկաւոր համարեցաք առնել զհամառոտ նշմարանս ինչ միայն ի վերայ 6 և 8 բորդ յօդուածոց այնք գրութեան վասն ծանօթութեան ձեռքը :

Ի 6 բորդ յօդուածին ասէ համապատասխանին այն անպատկառ, «Եւ ոչ այսչափ միայն, այլև զբանս գատապարտեաց վարեալ զըզոքագիր իւրենց սասահակ պատանի ոմն, ի դատանէլ զստորագրութիւն նոյն, որ ցարդ ճշմանալ անդ չգտանէ զելս ազատութեան» . . . . . Գառնիկարեալն ի բանս է պատանի մի՞ որ վասն պարտուց այլազգեաց բանաբարեցաւ և ոչ բոնութեամբ բողոքողացն որպէս անամօթ գրիչն այն ջանայ կարկատել բանս անհատաւորս : զի երբեք լուեալ է, պատահեալ ևս չէ ի ներքոյ :

Ի բերանոյ ձեռք խնդրին, և թէ հրեշտակ էր Տեառն Առնակալի :

Ի խնդրին ձեռք ի մէջ վասն փոխարքայի ի մէջ զորստիւ առաջընթացութեան առ տէր Տրոյմանիս (Գառնիկարեալն) քահանայն, պատասխանեալ էր առ այն ի 21 Մարտի, համարու 201, թէ անկարելի է ինձ փոխել զբանս իմ և անհարկին : ինձ պատարեալ նկատողութիւնս և ճանաչողութիւնս իմ յայլ վիճակ յեղափոխելու որեւէն որպէս ի նախկին պատասխանագրութեան խնդիր առ ձեզ խնդրեալ էմ զինքն ներդաշնակութիւն, այժմ ևս զնայն ի նշխար . . . երբ ըստ յանձնելոյ Տեառն մեզ ընդ ձեզ, կարայ զնայն և ոչ թողից : ըստ որոյ՝ թէ և ինչն բազում օրհարդ և թաղուհի, բայց ոչ կարեն դառնել զանկ կատարեալ սիրոյ, որ ինչ ստորացեալ յանձնայն մատուան սեպտեմբեր նպատակի հարազատ սիրելոյ իւրոյ, և այլն : (2)

Ահա ծանուցաւ թէ առաջերկին չէր գտատակ, կամ նոխարնոց փառաց ընկերին : սակայն հառաւորեցաք զհարկաւոր նախանձ տէր Մարտիրոսի ի նոյն խնամտ առ պատիւ և մեծորանս առաջերկոյ առաւել քան զինքեան, առ որ ջանայր ընկերեալ զնա ի պատուոյ և լինել անպտուկան, որպէս կարծի արարեալ նախ կրկնաւորակ լինելով ընդդէմ նորս, երկրորդ խնդրեալ է ընդ իւր բերեալ զորով Առաջնորդի վասն զլրելոյ զնա և յաջորդելոյ զինքն ի տեղի, (զորով արդէն խոստովանեալ ի զրութեան իւրում առ Առաջնորդն տեսնի ի ստորե, թէ չկարող պատահել ի լոյս հանելոյ) : երրորդ յորդորելով զմանս վասն զրելոյ Առաջնորդին և հանելոյ զաւարեկին ի թեմէն : չորրորդ պատար զրելելով ի

(2) Նագիլի հարազատութիւն սիրոյ, որ ցածրութիւն խոցեաց զքրքուր սիրտ քաղաքացին :

բրիտանական զբօշակի մինն միւսոյն բռնութիւն առնել անիրաւարար : Գառնիկարեալ պատանին ունի նոյն արածութիւն ըստ ազատականութեան մըտաց, ի տալ զխորհուրդ կամ զկարծիս իւր ի խնդիրին, որպէս այլ ամենայն անգամք խմբին ունին : ուստի ոչ կորցին իրաւունք նորա պատճառաւ թէ հառապարտեցաւ ի բանս, և ոչ անդոր կամ անպիտան համարի ստորագրութիւն նորա ի բողոքողին : Երկրորդ կողմնականք անհուն համապատասխանայն իրարեցին զերեքօրեայ արձակեալն ի բանս և եւտուն ի ձեռք նորա զթուղթն զոր զրելոյն նորա եւ կեղեցականի մեղում, յորում խնդրեցին ի նման պահել անդործադիր զբանագրական թուղթն և այլ զրութիւնս Առաջնորդին մինչև հասցէ հրաման ի վեր հափառ կաթուղիկոսէն, առ ի շրջեցուցանել զնոյն ի մէջ հասարակութեան մերոյ և պատնէլ որչափ ստորագրողս որ կարեւոր ինչ ի բազմացուցանել զթիւ անձանց բուէին յիւրեանց կոյս, խոստանալով նմա, ի նմին ժամու, որպէս լուաք, և դուստր ինչաբարիւնաւոր ի վարձ աշխատանայն, որ և առեալ զայն զեղեքեցաւ ի դուռն արդարաց և ի դուռն մեղաւորի, և եղիտ զստորագրութիւնս կողմնականաց նորա : մինչև անգամ նորոյ ի բանս ելեալ անձանց և այլն, և այլն, մանաւանդ թերահատակ պատանեաց : Եթէ մասնաւոր ի բանս՝ չունի վարկանուն, ապա չունի վարկանուն և ելեալն ի բանս : զի եթէ մինն ի նմին պատուհանի կայր երէկ և արձակեցաւ այսօր, ապա և միւսն արձակի ի վաղիւն : չեք տարբերութիւն ի մէջ երկուց :

Յի. յօդուածին զրէ հեղինակն, «Հրաժարեալ և անիրաւեալ Առաջերկէ մեր, որպէս խոհական և կրօնասէր որ թողեալ զբաղաքս բնակի ի Չիչրա, որ իւրե 8 փարսաղք հետի է ի քաղաքէս և տանելով անմուտն զանիրաւութիւն Առաջնորդին և չարաբարոյնց ոմնայ ապերախտացն, չոյս ումեք պատասխանի բանից» . . . . . Տէր գիտէ թէ զինչ էին խորհուրդքն իւր, այլ զինի դարձին իւրոյ այսօր : Երբեք, տեսեալ մի 30 իջեալ երեւցաւ ստորոյ, զրութեամբ եղբոր իւրոյ, որոյ խնամք միմայն հեղինակին էր յայտնի : զի բանքն էին խառնափնթորեալ և միմայն իրեաց հակառակ :

Եթէ հրաժարեցաւ, ապա ո՞վ խնդրեց ի նմանէ խառնիլ կրկին ի բանս՝ որք չէն բնաւ պատկան ինքեան : կամ ո՞վ զնայ ստեպ ստեպ ի տուն կողմնականաց իւրոց և ստիպէ զնոսա պաշտանոքս այս ինչ կամ այն ինչ խօսել և առնել ի նպատակ իւրոյ աւարտողութեանց, որպէսզի մի՞ յայտնեցին գործքն : Ո՞վ պարտաւորէ զնա հրաւիրել ժողովս առանձինս ի գործատան եղբոր իւրոյ : Ո՞վ անիրաւեցաւ, նա

Չիչրա ի ստորութեամբ ընդդէմ նորա առ Առաջնորդն : հիւսիսորդ զրելով ի Չաւուց առ անհատ սննդ ինչ հուլ ընդ հուլ կործանելոց էր զնա :

Ի խոնարհագիր նշմարանս թէ «բազում անգամ գրեալ է նա, թէ յայտն ժամանակի գոհորն ընդ խեցոյ համարի մի, հիւ, զի և զանձափնէն են մին զին, թէ հաստ ու բարակն է մին զին : վայ զայ բարակ մանողին» :

Գառնիկարեալն նշմարանայն է այն խի հատարակալ առակն աշխարհի, վարեալն միւս ներհարաւորս, և ի դատարանութիւն բանից նորին զինարդողի, մինչև հայեցեալ յիրաւունս արդի կղերութեանը՝ ընդդէմ բազմաբարոյ արդեանց և վկայից : նապի առ ինչ մեղաւոր զըրիչն ի զիւրոյ պատկանաւորոց օրինակել զառակն : ստար միանգամայն յինքնատեղծ պատճառ և վարկաւորոց ստարկայ խնդիր հեղինակին, որչափ և առ ժամանակաւ յառ յարմարի սակ և երկրորդել զնոյն անդտակի գործովք : զի եթէ չէր այնպէս՝ ծառայն ոչ նստել ի յատենի Տեառն նախանձու գտան, ոչ հաղածիւր բազմակայ վկայեալ մշտել երկեղեցոյ և տանն աղղի, ոչ աղաւաղ իւր վարք և բարք վկայեալ անձանց և նորք խի զօրս նայր ի նմին ինքնազոյ հեղինակն :

Ի բանս թէ «գորովիցն այդմ իւրում նպատակի ունէր զտէր և զնորք սրբազան Առաջնորդին առ ինքն, որ ևս նման զարմուտութիւն աւաղերիցութեան, փոխանորդական ի խոնարհութեան, գաւազանաւորութեան, և զարդարեաց զանձ նորա հայրապետական պարզեալ իւրաչիւ և Ռուսաց կայսերական շքանշանս (5) : ունէր զո

(5) Շքանշանն կայսերական ոչ ումէք վայել է քան պատկառութիւն կայսեր և արժանաւորութիւն քաղաքացին՝ որում արժանացուցեց Տէր վայելել զամս բազում ընդ համայր վայելչութեամբ սերնդոցն :

ի սրբազան Առաջնորդին՝ ճշուղայու, թէ Առաջնորդն ի նմանէ, ո՞վ է ապերախտն նա՞ թէ հակառակ կողմնականք նորա, որ գործ իւր էր «խոհական» ի և կրօնասիրի» :

Կողմնականք Առաջնորդին՝ զոր ինչ խօսինն և զրեն, կարեն վաւերացուցանել զնոսին ճշմարիտ և մաքուր փաստիւք : որ է վաւերական փաստ համապատասխանայն այնմի : որով կարելիք զանձն իւր արդարացուցանել : Ինչպէ՞ր ոչ զրէ և խօսի զոր կամի, յատկական անուամբ իւրով, որ զանձն իւր թաքուցեալ, զայլս յառաջ վարէ :

ԻՐԱՎԱՍԵՐ ՈՄՆ

## ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆ

Իզմիրի Հայոց թատրոնը երթալով կը կատարելաւ գործուի և կը յառաջագիծէ ուսումնասէր և բարենախանձ երիտասարդաց անխնայ և եռանդուն ջանիւքը, նմանապէս ազգային երեւելոց ու զրելթ բոլոր ժողովրդեան ազգասիրական գործակցութեամբ և քաջալերութեամբ :

Թատրոնը՝ ի թէ խոհեմութեամբ կառավարուելու ըլլայ, յայտնի է որ ժողովրդեան բարքը և վարքը կը շարունակէ, ստաքինութիւնները կը քաջալերէ ու մոլուկութիւնները և չարագործութիւնները կը նուազեցնէ, անոնց վտանգաւոր և ողբալի հետեւութիւնները հասարակութեան աչաց առջև ներկայացնելով :

Ուստի այսպիսի ազգօրուտ հաստատութեան մը յաջող և ապահով կայութեանը համար, որ ազգային պատիւը կաւելցնէ նաև օտարաց առջև, կը պարտաւորի մեծ և պղտիկ, իւրաքանչիւրք ըստ իւր կարողութեան՝ գործակից ըլլալ Վասպուրական թատրոնին յառաջադիմութեանը, որ արդէն հասարակութեան համակրութիւնը ձեռք բերած է իւր վարչութեան խոհեմ խաղաղասէր ընթացիւք :

Ինքնասանայ խամբը, որուն մեծագոյն մասը Կ. Պոլսէն եկած է և որոց մէջ ծաղկահասակ չքնաղ օրիորդ մի կայ, բաւական յաջողակութեամբ կը կատարեն իրենց վերաբերեալ պաշտօնները, և մինչև յայսօր անոնց ներկայացուցած թատրերգութիւններն են, Արշակ Բ. Վահրամ, Քրիստիանա տի Իսիմի, Ալեքսանդր Պորճիա, Վիլհելմին, Երիկու յիսապետ, Բոնի ամուսնութիւնն, Համեստութեան վարձատրութիւնն և այլն :

Գրեթէ այս ամեն ներկայացումներուն՝ հանդիսատեսաց բազմութիւնը անպակաս էր թատրոնին մէջ և մանաւանդ օթեակները լեցուն էին Հայոց օրիորդներով և տիկիններով, որոց հայկական համեստափայլ զեղեցիկութիւնը և անոնց նորաձև հագուստ

բազմից և զսէր Հայ հասարակութեան Կալիպոլիս քաղաքի յինքն (4), զազատութիւն տեղւոյն, զլինելն մարդ որ անտուն և անթաւանդ, և զխառնարար զոմոտութիւնն : որ է յեսան կրից, և այլն :

Առ պատասխանի վարդապետին հաճմբ տակ, զի նա խաղաղարեալ որ եթէ չլիցէ մտաթափ՝ տակաւին զգայ զիստ և զարտաւանդութիւն իւր, զի ասի ունէր զսէր Առաջնորդին և Հայ հասարակութեան քաղաքի յինքն : ապա չաւէ զողացեալ կամ բռնարարեալ զայնս, թէ արժանաւորութեամբ և պատուով կրօնասիրութեան յինքն անդուցեալ, որ ամենարաւական ապացոյց ճանաչի բաւեղաւորութեան արժ : Այս ունէր նա զսեան սէր ժողովրդեան յինք յանդուցեալ (և նուաւ բազմ ևս պահապանեալ զպատիւ վանայ և վանականաց), որպէս և այժմ մէն նոյնութեամբ ունի ի սեպհական և երախտաղէտ անձանց պատուաւորաց քաղաքիս, մինչ երկիցս և երկոյս հանդերձեալ նորա լրանել զթեմն և զքաղաքս և զուրալ ի Չաւուց նախ քան զմամնակս, չէր գտեալ արձակութիւն ի հասարակութիւնէ, ի մեծուս ասեմ զիստ քունս, որպէս նուազ առ նուազ խնդրող ի նոյն յինքն վկայեն : և այն խի թուի զժողովաւոր առիթն նախանձու տէր Մարտիրոսի, որ ջանայր ընկեցիկ զնա առնել ի պատուոյ և ի սիրոյ ժողովրդեան : որպէս յիւրում տեղւոյ ի ստորե ապացուցից :

Կալիպոլիս, 50 Նոյեմբեր 1862 :

Մ. խ. Յովակիմ :  
(Գառնիկարեալն) :

(4) Այս խի եղեալ հրապարակէ զպարտաւորութիւն սրբազան Առաջնորդի և արկանելոյն ի նոսա ատեղութիւն, որպէս տեղի ունեցաւ առ զիւրախարմանս :



